

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИДА БАЛИҚ МАҲСУЛОТЛАРИ ЕТИШТИРИШГА ДОИР ҲИСОБ ЮРИТИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Эралиев Алишер Комил ўғли
СамИСИ ассистенти

Аннотация. Мақолада балиқчилик корхоналарида балиқ маҳсулотларини даромадга олиш, сотиш каналлари бўйича реализация қилиш ва молиявий натижаларни аниқлаш бўйича бўладиган хўжалик операцияларига счетлар боғланиши тузиш ҳамда молиявий ҳисоботда молиявий натижаларни акс эттиришни такомиллаштириш бўйича таклифлар берилган.

Калит сўзлар. Фермер хўжаликлари, табиий сув хавзалари, сунъий сув хавзалари, тайёр маҳсулот, сотиш каналлари, хўжалик операциялари, счетлар боғланиши, ялпи тушум, соф тушум, маҳсулот таннархи, молиявий натижа.

Аннотация. Важно постоянно анализировать динамику производственных затрат на рыбных фермах и динамику себестоимости рыбных продуктов, так как анализ выявляет возможности для снижения затрат и снижения затрат, что приводит к мерам по их использованию.

Ключевые слова: Кластеры, естественные водоемы, искусственные водоемы, готовые продукт, каналы сбыта, хозяйственные операции, сверка счетов, валовой доход, чистый доход, себестоимость продукта, финансовый результат.

Abstract. The article discusses the creation of accounts for economic operations on the calculation of production costs in fishery farms, income from sales of fish products, sales through sales channels and determination of financial results, as well as improving the reflection of financial results in the financial statements.

Keywords: Fisheries, Cost, Initial Accounting, Cost Item, Cost Object, Cluster, Innovation, Calculation.

Кириш. Аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини яна тўлароқ қондириш ва мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича қишлоқ хўжалигини алоҳида соҳаси бўлган балиқчиликда бошқаруви тизимини такомиллаштириш, соҳада бозор механизмларини кенг жорий қилиш, хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб қилиш, ресурстежамкор технологияларни жорий этиш бўйича ислохотлар жадал олиб борилмоқда.

Шу билан бирга, ушбу соҳани атрофлича таҳлили соҳада балиқ маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг замонавий ва инновацион услубларини жорий этган ҳолда ҳажмларини кескин ошириш, интенсив усулда балиқ етиштириш, озуқа базасини мустаҳкамлаш, балиқчилик хўжалиklarини иқтисодий жиҳатдан кўллаб-қувватлаш бўйича муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда. Ушбу муаммолар интенсив усулда балиқ етиштиришни босқичма-босқич йўлга қўйиш ва рағбатлантириш, мавжуд сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, соҳага инновацион ғоялар, илмий ишланмалар, замонавий технологиялар ва илм-фан ютуқларини кенг кўламда жорий қилиш билан бирга, балиқ етиштирувчи фермер хўжалиklarида етиштирилган маҳсулотлар ҳисобини ташкил этишни такомиллаштириш ва иқтисодий манфаатдорлигини ошириш асосида ҳал этиш вазифаси белгилаб берилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида “чорвачиликда маҳсулдорликни ошириш, балиқ ва парранда гўшти, шунингдек, сут ишлаб чиқаришни барқарор интенсивлаштиришга қаратилган тадқиқот ишларини олиб бориш”¹ вазифалари белгилаб берилди.

Балиқчилик фермер хўжалиklarида ушбу вазифаларни ҳал этишда бухгалтерия ҳисобини тўғри ташкил этилиши ва юритилиши, бунда олинаётган маҳсулотларни тўлиқ ва ўз вақтида дастлабки ҳужжатларда акс эттириш, бухгалтерия счетлари боғланишини тўғри тузиш, харажатлар ва доромадларни тўлиқ акс эттириш, молиявий натижаларни иқтисодий асосланган ҳолда аниқлаши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Материаллар ва методлар. Самарқанд вилоятида фаолият юритаётган балиқчиликка ихтисослашган фермер хўжалиklarи бўйича илмий-тадқиқот ишлари олиб борилиб, балиқ ҳавзаларида тутилган балиқларни бухгалтерия ҳисобида даромадга олиш, деҳқон бозорларида ва қайта ишловчи корхоналарга сотиш, балиқ сотиш ва молиявий натижаларни аниқлаш бўйича хўжалик операцияларига тузиладиган счетлар боғланиши атрофлича таҳлил қилинди.

Тадқиқот давомида илмий-тадқиқотларни олиб боришда кузатиш, гуруҳлаш, солиштириш ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

Натижалар ва уларни таҳлили. Самарқанд вилояти бўйича 2019 йилда 3932 тонна балиқ етиштирилиб, унинг 3247 тоннаси фермер хўжалиklarи ҳиссасига тўғри келган. 2020 йилда ушбу кўрсаткичлар мос равишда 4360 ва 3643 тоннани ташкил этган. 2021 йилда балиқ етиштириш 2020 йилга

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сонли Фармони.

нисбатан камайиб, 4150 тоннани ташкил этган. Вилоятда балиқ етиштиришни туманлар кесимида ўрганганимизда, Пайариқ, Самарқанд, Каттақўрғон ва Иштихон туманларининг фермер хўжаликлари улуши 60-65 фоиз ташкил этган².

Тадқиқот объекти бўлган Самарқанд вилояти балиқчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари бўйича балиқ ҳавзаларида тутилган балиқларни бухгалтерия ҳисобида даромадга олиш, деҳқон бозорларида ва қайта ишловчи корхоналарга сотиш, балиқ сотиш ва молиявий натижаларни аниқлаш бўйича хўжалик операцияларига тузиладиган счетлар боғланиши атрофлича таҳлил қилинди.

Фермер хўжаликларида балиқчилик тармоғининг ишлаб чиқариш харажатлари, олинган маҳсулот ва уни сотиш жараёни, молиявий натижаларни аниқлаш бўйича хўжалик операцияларига тузилган счетлар боғланиши қуйидаги бухгалтерия счетларида олиб борилади:

№ 2010 – “Асосий ишлаб чиқариш”;

№2810 – “Омбордаги тайёр маҳсулотлар”;

№4010 – “Харидорлар ва буюртмачилардан олинадиган счётлар”;

№5010 – “Миллий валютадаги пул маблағлари”;

№5110 – “Ҳисоб-китоб смети”;

№6310 – “Харидорлар ва буюртмачилардан олинган бўнақлар”;

№9010 – “Тайёр маҳсулотларни сотишдан даромадлар”;

№9110 – “Сотилган тайёр маҳсулотларнинг таннари”;

№9910 – “Якуний молиявий натижа”.

Фермер хўжаликларида тузилган счетлар таҳлили шуни кўрсатадики, тузилган счетлар боғланиши фақат нақд пулсиз ҳисоб-китоблар шаклида харидорларга сотилган ёки деҳқон бозорида сотилган балиқлар даромадга олиниб, уларни сотиш, молиявий натижалари бўйича счетлар боғланиши тузилган бўлиб, аҳолига ҳовуздан тутилиб нақд пулга сотилган балиқлар даромадга олинмай қолинган, натижада молиявий натижаларда нақд пулга аҳолига сотилган балиқлар бўйича хўжалик операциялари ўз аксини топмай қолган.

Ҳовуздан тутилиб, аҳолига сотилган балиқларни даромадга олиш, сотиш ва молиявий натижаларини аниқлаш бўйича хўжалик операцияларига қуйидагича бухгалтерия счетлари боғланиши тузиш лозим:

1. Дебет счет № 2810 – “Омбордаги тайёр маҳсулотлар”

Кредит счет № 2010 – “Асосий ишлаб чиқариш” – ҳовуздан тутилган балиқ таннарига.

² Вилоят қишлоқ хўжалик бошқармасининг 2017-2018-2019 йиллар йиғма ҳисобот маълумотлари.

2. Дебет счет № 9110 – “Сотилган тайёр маҳсулотларнинг таннархи”
Кредит счет № 2810 – “Омбордаги тайёр маҳсулотлар” - ҳовуздан тутилган балиқ сотилганда, унинг таннархига.

3. Дебет счет № 5010 – “Миллий валютадаги пул маблағлари”

Кредит счет № 9010 – “Тайёр маҳсулотларни сотишдан даромадлар” – ҳовуздан тутилган балиқ сотилганда, унинг сотиш баҳосига, яъни нақд пул кассага кирим қилинганда.

4. Дебет счет № 9010 – “Тайёр маҳсулотларни сотишдан даромадлар”

Кредит счет № 9910 – “Якуний молиявий натижа” - ҳовуздан тутилган балиқ сотишдан олинган фойда суммасига.

ёки,

Дебет счет № 9910 – “Якуний молиявий натижа”

Кредит счет № 9110 – “Сотилган тайёр маҳсулотларнинг таннархи” - ҳовуздан тутилган балиқ сотишдан кўрилган зарар суммасига.

Хулоса. Фермер хўжаликларида олиб борилган тадқиқотлар натижасида таклиф этилган счётлар боғланишини тузиш, ҳовуздан тутилиб, аҳолига нақд пулга сотиладиган балиқларни ҳисобга олиш бўйича тегишли бухгалтерия ҳужжатлари тузиш зарурлигини белгилаб, етиштирилган балиқларни тўла даромадга олинанишини, хўжалик даромадлари ва молиявий натижаларни иқтисодий асосланган ҳолда аниқланишини таъминлайди. Натижада фермер хўжаликларида маҳсулот етиштириш бўйича статистик маълумотларни, молиявий ҳисоботни аниқ ва ишончли бўлишига олиб келиб, бошқарув қарорлари самарадорлигини таъминлайди.

Юқоридаги таклифларимизни фермер хўжаликларида қўлланилиши бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш ва юритишни такомиллаштириш билан бирга, молиявий натижаларини иқтисодий асосланган ҳолда аниқлаш, олинган жами фойда бухгалтерия ҳисобини юритиш тамойилларига мос ҳолда аниқлашга олиб келиб, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва барқарор ривожланишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-5853-сонли Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.10.2019 й., 06/19/5853/3955-сон

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 6 ноябрдаги “Балиқчилик соҳасини янада ривожлантиришга доир қўшимча чора-

тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4005-сон қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 07.11.2018 й., 07/18/4005/2165-сон

3. Ўзбекистон Республикаси Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (21-сон БҲМС) “Хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолияти бухгалтерия ҳисоби счёtlари режасива уни қўллаш бўйича йўриқнома” ни тасдиқлаш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган. 23.10.2002 й. N 1181. www. [http//Lex.uz](http://Lex.uz)

4. Гадоев Э.Ф. ва бошқалар. Бухгалтер учун амалий қўлланма. Икки жилдлик. -Т.: “Норма” 2010 йил, 2-жилд, 424 бет.

5. Самарқанд Вилоят қишлоқ хўжалик бошқармасининг 2017-2018-2019 йиллар йиғма ҳисобот маълумотлари.